

Դ Ի Տ Ա Կ

Բ Ի Ի Ջ Ա Ն Դ Ե Ա Ն

Դ Ի Ն Դ Ի Ո Յ

Ը Ն Կ Ե Ր Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Ա Ր Հ Ա Ր Ո Ւ Ն Ե Ա Ց

1815.

3. 4. Օ Գ Ո Ս Տ Ո Ս.

Փ Ռ Ա Ն Ս Ա.

Ն հասի. 12 Յ աւիտի:

Ըմտաւ 16ին հրաման եղաւ, որ Մէօռ թի դաւառը պաշար պատրաստէ եւ տեկ զօրաց հմր, 2,250,000 բաժին ուտելիք. ու 750 հզր բաժին ձիանց խոտ ու վարսակ էռաֆ. 130 հզր զինւորաց, ու 50 հզր ձիեր ու 15 օր: (Կալ. Ճէնովայի. Ե. Օր. Մէլ.)

Փարէզ. 15 Յ աւիտի:

Հարանախոյնի Բաւանայի խապարներուն:

Երբոր թէրը ծին Փարէզ մտաւ, Հապոս կողմնակալը Սէն դետին, բաղքի մեծերովը կըսպասէր Սէ Դիոնեսիոս ըսված տեղը: Ընդունելու ատենը խօսեցաւ աւ շառս:

„Թաղաւոր. — Հարիւր օր անցաւ՝ ան ցաւալի վայրկեանէն ետեւ, երբոր հրամանոց Վեհափառութիւնը բռնադատվելով զգլըվել իր անուշիկ սիրոյն, թողաւ իր մայրաքիւրճ արցունքի, ահա զողու մէջ: Հրամանոց Փարէզի բաղքեցի կառավարները զուր տեղը ջանացին, որ հաւատարիմ հպատակները միաբան ձան վերցնեն: Կըքարոզէին ամմեն Փռանսըզներուն՝ թըշառութիւնները, որ գլխընուն վի կեցած վախ կուտային իրենց.

բայց կան վայրկեաններ, որ ան թող չէ տար, որ լսվովի առաջնորդաց ձանը: Ատոնք չի կրցան կանուխկեկ ետ դարձնել զերենք՝ մէկ մոլորութենէ մը, որ զմեզ աւ վե ճակս հասցուց:

„Կերբերու անզուսպ կատաճութիւնը, տակնու վրայ ընօղ աղմուկները՝ հասարակաց հանգստեան, առուտուրի, ու ճարտարութեան դադրիլը, ասխտար հարկաւոր ձեռքեր՝ որ խլեցին առին երկրագործութիւնը, արհեստներէն, գանձատան պակսիլը, վերջապէս քիջական պատերազմը, ու դրսի զօրքերու ներս վաղելը, որոնք պարագանէրը զրգըռեցին, աւ ամմեն բաներս՝ ան թըշ վառութիւններն են, որոնք նոյն ատենը հրամանոց ժողովրդեան վի մէկէն անձրևի պէս թափեցան:

„Թաղաւոր. երկինքը՝ իր վրան առեր է, որ մեր վրէժը քթերնուս հանէ. ասիկայ՝ զհրամանք մեզի նորէն չի պարգևեր, բայց եթէ մեզի թողութի տալու համար: Հրամանոց Վեհափառութիւնը թող միջնորդ ըլլայ Եւրոպայի, ու հրամանոց ժողովրդեան մէջ, որ նորէն խաղաղութի տաս իրեն, նորէն հաշտեցնես զինքը բոլոր աղգերուն հետ: Հրամանքիդ տեսէ՛ք հոգ ունեցի՛ր որ նո.

նորէն ժողովէք, մէկ ընէք ցրված քիչական անդամները: Էյ, Էյ, քաղցրները, Փռան սրղները, որ մէկ բնութի ունին, մէկ լեզու մը, չէ՞ն մի կրնար զսպել իրենց կերբերը, որ քիչ մը առաջ դադրած էին: Պիտի չուզէ՞ն մի ասոնք դուխձուէր ականջ դնել հանդարտ ու խելք պառկեցնող ձայնի մը իմաստութիւն, անցած փորձերու առջի դարերուն, ներկայ փորձերու հիմակվան ձախորդութիւն: Մեր զինուորականները, որ ասցափ երկան ատեն փառաւորվեցան իրենց ըրած յաղթութիւններով, պիտի ուզէ՞ն մի բոլորեալ հայրենեաց սիրտը, ու ըլլալ հասարակաց թշնամի: Չէ, Թաղաւոր, չէ. կիրբերը՝ հանդարտեցան ազնուական սիրտերու մէջ. մտածութիւնը՝ հպարտութիւն ու շահասիրութիւն տեղը կրմունայ. խելքին բաժնը՝ բանի կանցնի կոր. սիրտերը բացված են՝ տեղ կուտան կոր անուշ շարժումներու. սէրը հայրենեաց, ու սէրը մեր թէրներուն պիտի լնջնցնեն մնացած բաները:

„Մէկ շրջան մը 20 տարվան, որ նշանուոր եղաւ ասցափ փոփոխութիւններով, ու նման բոլոր մեծամեծ պատմական դարերու՝ փառքով ու անբաղդութիւններով, չէ կրնար մոռցնել յիշատակը 8 անցած դարերու մեր թէրաց գաւաղանին տակը, որոնք անւանի եղան պսխտար երկան ժամանակով յաջողութիւն, ու երջանիկ ամմեն ատեն՝ չափաւորութիւն բարութիւններուն, որ նստան հրամանաց օգոստափաւ Աղգատհիւն:

„Փառնաբանք, որ կըլտվեք ամմեն տեղ աս թէրութիւն, թէ որ Մայրաքիչի օրէնակը, որ միշտ պատուելի գտաւ, կրնայ ձեզի դեռ առաջնորդ մը ըլլալ, նայեցէք իր վիճաւորս, որ կու գայ յետ անխտար վայրկեններու: որ փոթորիկներով լեցված էին, խաղաղ անխտար փորձանքներու մէջ, որ զինքը պլոտորել կուզէին, ինչպէս մոռնալով ամմեն երկպառակութիւնները, կը հրաժարի կտակէ փողմատիութիւն հողին, կը վազէ իր թէրորին քով, որ ուզելով իր դառնալուն առջի գրաւ փէյ մը տալ, կը հաստատէ նոր երաշխաւորութիւն մը՝ ձեր երջանկութիւն, ու հաստատելու ան սահմանադրութիւնները, որոնք յարմար են ապահովցնելու մէկ խելացի աղատուէ մը փառնայի: Խօսք տանք իրեն հրապարակաւ, առաջ տանիք իր օրտի փառքը, մտնանա՞ք իրեն՝ կըրադրին կերբերը, ու ասիէ ետեւ չեն ունենար՝ բայց եթէ մէկ աղաղակ մը միայն միաբանութիւն, ապրի թէրը, ապրի Լոպոտիկոն թէ, ապրի Պառնայները:

Թէրն ալ պատարանն ավաւ:

„Ես հեռացայ փարեղէն՝ շատ ցաւով, ու

սիրտս առանկ կտորտելով: Հաւատարմութիւն վկայութիւն իմ փարեղի բարեք քաղցր հասաւ իմ ականջս: Կըրառնամ հոս, սիրտս լեցված է. ես մտքովս առաջուց տեսեր էի աս փորձանքները, որ վախ կուտային իրեն. կըրախաբիմ՝ որ ասոնց առջիւր առնեմ, ու շար մը ընեմ:

Դաշնակից Միապետները փարեղ հասնելէն ժամ մը ետեւ, դնաց Փռանայի թաղաւորը իրենց այցելութիւն:

Հրաման հաներ է թէրը՝ որ ձերմակ դու դառնաւ ըլլալ աղգային գոյն, ու նշան մը ութե Փռանսրղներուն, բայց քիչ մը ատեն՝ աջք կը գոցէ մոլորածներուն վրէ, թէ որ շուտ մը գլուխին դնելու չըլլան նէ աս նշանս:

Իրաւաբանութիւն դպրոցի աշկերտները՝ իրենց կողմանէ ալ մարդիկ խրկեցին թէրին, ելան առջիւր: Կէնձ ատենաբանը՝ որ ամմենուն բերանն էր եղեր՝ կանչեց ամուր ձանով, ու ցաւաղին սրտով մը. „Թաղաւոր. լրանին բուխտան դրին Եփեթա բէն. միայն քանի մը հողի.....” — Թէրը մէկէն ի մէկ խօսքը կը տրեց, ու ըսաւ. „Ես զանոնք չեմ ուզեր ձաննալ. սիրտերնիդ ամուր բըռնեցէք տըղաքս. ինչու որ իմ բնութիւնս՝ բուխտանի մոխի ընող չէ:”

Գոնտէի Իշխանը, Մէթթեռնի Իշխանը, ու Մոսկովներու ընդհանուր Սպարապետը Պառքիլ-տէ-Թալ ի փարեղ հասան:

Հատ ձիւտորներու դունդեր՝ որ Պօստիաութիւն ծառայութիւն մէջն էին, կամաւորապէս զիրենց թէրին տվեր են: — Երեկ աղգային պահապաններուն հրամանագիր մը որ կարդացվեցաւ, կըսէր որ Լուառայի Փռանսրղի բանակը՝ թէրին հնազանդեր է: Հիշ որ չէ, աս ստոյգ է որ՝ Փէլլոնէի դուքսը մեծ գործքի մը համար աս բանակին քվը դնացեր է:

Կըսեն որ դաշնակիցներուն փարեղի վրայ ձգած պատերազմական տալիքը՝ 100 միլիոն կը հասնի: Կը յուսան որ թէրին միջնորդութիւն, ու ան միապետներուն, որ կը հրաժարին աս տուրքս առնելէն, քիչ մը պակսեցնեն: Ահրսայի ու Սանիի վրայ ձգած տուրքը՝ 6 միլիոն ու կէս է: Կը հաստատեն որ առջի վարքները եղած են:

Ի չին անթիվ բաղմութիւն սէյրիքներու ելան դնացին Ենա ըսված կամուրջը, որ տեսան ինչպէս Պառնի Օֆիեհաները լաւեմով պիտի իրցնէին զանիկայ: Միայն Մոսկովի կայսեր զօրաւոր միջնորդութիւն եղաւ, որ փարեղի մէջ մնայ աս մեծագործ ու օգտակար յիշատակարանը: Թէրը հաղեւ կըրցաւ շատ աղաջանքով փրցընել ներհակ հրամանը, ու մէկէն խրկեց Պառնի ճարտարապետ:

պետներուն, որ չի փրցնեն. թէ որ քիչ մը ուշանալու ըլլարնէ, բանը բռնակեր էր: Աս կամուրջս ուրիշ բան պիտոր չի կորսնցնէ, բայց միայն իր Ենա անունը:

Զինուորներուն համարները որ փարէզի աներուն մէջ կրճակին, 10 էն պակաս չի կայ. ոմանց մէջ շատ աւելի են:

Թիւլէրի պալատին մէջ, Մառէշալներուն սրահը պատին վրայ կախված էր Նէյին կենդանագիրը, փրցուցին վար առին:

— Կրսեն հիմայ որ Դառնո ու Թիպօտօ քաջներ դնացեր են գեղերը:

Դաշնակիցներուն Փառնօս եղած բոլոր զօրքը՝ կը հասնի 450 հազար պատերազմող մարդ: Կրսեն որ՝ միայն Պառլէմէնը 160 հազար են փարէզի մէջ, ու իր շրջակաները: 10ին՝ 60 հիւր զօրք դաշնակիցներուն 130 թօ փով դնացին փարէզէն, որ Փոնթէնըպլօէն երթան Լուառայի վրայ:

14ին՝ Մոսկովի կայսրը, իր Ալեքսանդրը, Պառլէմէնը իր 2 զաւկներովը հաց կերան Թիւրին բով, իր Ալեքսը, ու Պէռի դքսին հետ:

Կրսեն որ՝ մօտեքս Պիլիէռ Իշխանը կերթայ: Կըհաստատեն որ՝ աս Իշխանս՝ կապ մը դրեր է կաւածքներու վրայ շատ ճէնէ ունէրու, որ Պոնափառթէին կողմը բռնեցին:

Թէպէտ Պոնափառթէին դիտաւորուէր վրայ՝ շատոնք շատ բան կը խօսին, բայց ոմանք ալ կըկարծեն որ, անկայ Միացեալ Նահանգները չերթար, հապա Սպանօլի ունեցած հարաւային Ալեքիզան կերթայ:

Հասան փարէզ Մոսկովի զօրքերն ալ՝ ձիաւոր ու ոտանաւոր խիստ շատ, ասոր նման խաղախներն ալ մտան ասօր:

Թիւրակն հրամանադիրը ելաւ, որ փարէզի հրապարակները, կամուրջները, ու հասարակաց շինւածները՝ նորէն իրենց առջի անունները առնեն, ինչպէս որ կը կոչվէին յունվարի 1ին 1790ին. ու ջնջվին իրենց վրէժրած ամեն օտար վերնագիրները:

Փարէզի մէջը եղած դրսի տէրուէց զօրքերուն վրայ կարգադրուինք եղան, իրենց ուրիշ տեղանք բնակարան տվին: Ասանկ ալ կամուրջի վրայ դրած թօփերը՝ վերցուցին: Փարէզի քաղաքը՝ որ 100 միլիոն տուրք պարտական էր տալու, Թիւրքը աղաչելով դաշնակիցները, ինչվան ճը ինքեցուց. կէսը յուլիսի 13ին վճարելու, մէկ ալ կէսը՝ ութ օրվան մէջ:

Կրսեն որ՝ Թիւրին կողմանէ շատ դործակաշներ խրկվեցան պաշարված բերդերու դիտաւորներու, որ դէմ չի կենան, տան բերդերը:

Մոսկովները ու Պալարիացիները բոլոր Լոռէնս գաւառը բռնած են. խաղախներն ալ Համիայնը գաւառին մէջն են: (Ս. Մ.):

16ին:

Մուրաւը՝ Թօյօն քիթն է. անճրկած կեցեր է, չի գիտեր՝ որ կողմը բռնէ:

Փառնայի բանակը Լուառա ջրին մէկ ալ դին՝ Տալու ճէնէռալին տակը, իրիկեց թաղաւորին ստեղ Տեղակալ ճէնէռալները Դէռառ, Հաքսօ, ու տը՝ Վալմի, խոտանալով իրեն կատարեալ հպատակութիւն: (Կալ. Փար.)

Ամուս 12ին, մարդուն մէկը, հազուադէպ հասարակ կուսնաթիէռիմը ազգային պահպաններէն՝ գնաց Թիւրին հետ, որ ճամբու ընկերուի ընէ. ետքը իմացվեցաւ, որ Մաքսօնալ Մառէշալն է եղեր. Թիւրքը պարգև տվաւ իրեն իւր կենդանագիրը՝ փառաւոր պալանթիներով զարդարած մէկ խուժի մը վրայ. — „ախսոս որ՝ չունիմ ուրիշ՝ աւելի հասարակ պայաւը մը; որ քեզի տայի՝ ըսաւ իրեն Թիւր իր շնորհալի կերպովը: (Սարհ. Միլանի):

18ին:

Բաց՝ ի Լուառայի մեծ բանակէն, ուրիշ շատ ճէնէռալներ, ու մասնաւոր դուռներ խրկեցին Թիւրին մարդեք, իրենց հնազանդութիւնը ցցնելու համար:

Կըհաստատեն որ՝ դաշնակից Միապետները Փառնայէն չեն ելեր, ինչվան որ ներկայ չի գտվին Թիւրին օծմանը Ռէյմ քիթը:

Ասանկ կը գրէ փարէզի Մօնիթօրը 18ին Յուլիսի 1815:

Փարէզ. 17 Յուլիսի:

„Ամեն կարգադրուի եղած էր, որ Պոնափառթէին փախչելու ծակ մը չիմայ. ետեւի դրած համառօտութիւն մէկ թղթի մը որ գրեր է ծովային կողմնակալը Ռօշօֆօն նաւահան դըստին, առ ծովային պաշտօնեայն, յայտնի կերեւայ, որ բանը կատարվեր է, ինչպիսի որ կըյուսացվեր:”

Ռօշօֆօն. 15 Յուլիսի. իրիկունը ժամ 10:

„Հրամանոց հրամանը կատարելու հմը, մտայ իմ նաւակս անապալ Պառլէմէնի հետ: Ծովու կողմանէ 14ին խաղաքը դեռ ինձ հասած էր. ետքը իմացայ որ Պոնափառթէին՝ Բազէ շահին կողմանէ Պիւրք մտեր էր, ու միտքը դրեր էր որ՝ ինկիլիզի նաւերուն ձեռքը ինք զինքը տայ: Ասանկ ալ եղաւ: առաւօտանց կանուխ տեսանք անկայ որ՝ դեկը Իւմէն դարձուցած կըմօտիկնար Պիւրք լոռօֆօնի կողմանէ ինկիլիզի նաւուն, որուն նաւալարն էր Մայթլանտ. անկայ տեսնելով որ Պոնափառթէին շտովված իրեն կըմօտիկնար, մէկէն ձերմակ դրօշակ բացաւ. ու իր նաւը առաւ զինքը՝ հետը եղած մարդիկը:

դիքներով... ետքը Պեքքէն Ճէնէնալն ալ բանի մը վայրկեանէ ետեւ քովս եկաւ, աս պատմածս հաստատեց: ”

Սորաբէլա. Պոնֆու

Նաապէս, ու ծովային նորմալա:

Ասանկով ձերմակ դրօշակի տակը ապա-
ւենելով «ընդհանրապէս Պոնափառութեն լին-
ցուց իր մտածած խորհուրդը՝ Պելոնօֆօնթ
ինկիլիզ նաւուն վրայ: Հետի եղածները՝ ա-
սոնք էին. Լապէտօյէն, Նէյ, Մառէ, Լա-
վալէթ, Սալառի, Պէնթոնան, տ' Էռ-
լօն, Թէնեօլ-տը-Սէն-Ժան տ' Անժլի, Լե-
ֆէվո Տէսնուէթ, Պոլէյ-տը-լա-Մէօնթ, Տը-
ֆէնոմօն, Էթիէն, ու 3 հատայ խա-
թոններ, Օռթէնսիա, Սուզա, ու Համէ-
լէն: (Սորէ. Միլանի:)

Ռոբէշ կաղէթաներ կրսեն որ՝ Պոնափառ-
թէն շատ սնտուկներ ունի եղեր հետը, ու-
կի արծաթ՝ լեցուն:

Վէլլինկթօն դուքսը իր 300 մեծ Օֆի-
շիաներով ինկիլիզի բանակին, 14ին ներ-
կայացաւ Լուտովիկոս Թէրին, որ շատ սի-
րով զամենը ընդունեցաւ: Ետքը դարձաւ
Թէրը՝ ինկիլիզերէն ըսաւ Վէլլինկթօնին:
„Տէր Դուքս, ես հրամանոց պարտքիս
եմ մասնաւոր շնորհակալութի մը ընելու ան
հրամանոց մարդասիրուէ համար, ու զօր-
քիդ աղէկ շարժմունքներուն, որ ցցուցին
իմ հպատակներուն. շատ գոհ եմ, աս վկայ-
ութիս կու տամ՝ հոս եղած հրամանոց բո-
լոր մեծ Օֆիշիաներուն դիմացը: ”

Մոսկովի զօրքը 4000 ձիաւոր ամառու 7ին
կեցած էր Հալոն-սիւռ-Մառնը քաղքին դե-
մաց. զօրապետը հրամայեց որ անձնատուր
ըլլան, ձերմակ դրօշակ տնկեն: Երկան տա-
րակուսեւէն ետեւ տնկեցին Թէրական Հու-
շանի դրօշակները. ու բացին քաղքին դռ-
ները, որ շատ ամուր ալ չէին: Մոսկովի ա-
ռաջապահ գունդը 100 ձիաւոր մը ներս
մտան, քաղքին մէջ ծարէն ինչպէս մէկ ալ
դուռը: մէյմալ կրտսնէս որ, ազգային պա-
հապանները, ու խանութի աշկերտները՝ որ
քաշվեր էին Մառնը արուարձանը Կարլը,
սկսան ասոնց վրայ թօփու թիւֆէնի պար-
պել: Ոմանք Մոսկովի զինուորներէն մեռան,
բայց մնացածները՝ նորէն փոշի փչէին անց-
նելով քաղքին մէջէն, հասան իրենց դուռն-

դին քով: Ազգային պահապանները, ու խա-
նութի տղաքը նորէն Հալոն մտան, դռնե-
րը գոցեցին, ու զեցին անխոհեմաբար՝ անօ-
գուտ պաշտպանութի մը ընել: Ան ատենը՝
Մոսկովի Ճէնէնալը՝ ձիէն ինքեցուց 500
հոգի մը, կրակի պէս վաղեցին, վեր ելան ցի-
ցերով շինած պատնէշներուն վրան, ոտքի
տակ առին ամեն արգելք, յարձրեցան
քաղքին մէջ, մէկ ժամէն աւելի թալլեցին
շատ թաղեր ճակալէի: Որոնք որ պատճառ
եղան աս մատուցութիս, ու ջարդէն ապրի-
ցան, գերի ըրին զիրենք. ասոնց մէջն է Ռե-
կօլ բերդապահ Ճէնէնալը:

Լոռու Վէլլինկթօնը՝ երբոր Տալու Մա-
ռէշալին թողէն իմացաւ Պոնափառութիւն
հրաժարումը, ըսեր է, „15 աշիւ էայ որ՝ ես
աս բան գիտէի: ”

Մ Ե Ռ Ե Լ Ա Թ Ի Ի .

Ֆէտերիկոս Կուլիկմոս Դուքս տերօղ Պե-
ռունսվիթի, որ կտրիճի պէս մեռաւ մեծ պա-
տերազմին մէջ յունիսի 16ին, ծնաւ հոկտեմ-
բերի 9ին 1771ին. յաջորդեց տերութե իր
հօրը, որ մեռաւ 1806ին Օթթօնսէէ, Ե-
նայի պատերազմի մէջ վերջ առնելով. իր
երկու մեծ աղբարները հրաժարեցան տե-
րութե իրաւունքէն, անոր անցուցին: Պոնա-
փառթէն զրկեց զինքը իր ունեցած երկիրնե-
րէն. բայց Դուքսը՝ որ ան ատենը կը ծանց-
ցըվէր աս անունովս Դուքս Պառնսվիթե-
լիս, կրցաւ դեռ իր կտրիճութե զինքը զար-
հուրելի ընելու: Երբոր Վիեննայի հաշտու-
թենէն ետեւ 1809ին տեսաւ որ բոլոր ձեռք
ձեռք թօթվեր էր իր վրայէն, ինքը իր քա-
ղաքը տուեց իր սեւ կտրիճ Ուսարներուն
հետ՝ ճղքեց բացաւ իրեն մէկ յաղթօղ ճամ-
բայ մը՝ Վէսթֆալիացի, Ֆռանսըզ, Օլան-
տըզ, ու Տանիմարբացի զօրքերուն մէջէն,
որ ամեն կողմէն վրան կը վազէին Լիսիսայէն
ինչպէս Հիւսիսային ծովը. ուսկից նաւ մտաւ
գնաց ինկիլթէնա: Ասիկայ իր կտրիճ զին-
ւորներով Սպանիայի պատերազմներուն մե-
ջը խառնվեցաւ՝ Վէլլինկթօնի զօրավարութե
տակը: Թողուց իրեն 2 որդիք, Դառլօ, ու
Օգոստոս. առջինը՝ որ ծնած է 1804ին,
կըլայ իր յաջորդը Պառնսվիթե-Վօլֆէն-
պութթէլ Դքսուէր, որ նոր ձեռք ձգեց:

Աս դործքս՝ որ է պատմութի հիմակվան ատենիս, տասնըհինի օրը մէյմը կը տրապի:

Ի ՎԵՆԵՏԻԿ Ի ՎԱՆՍ ՍՐԲՈՅՆ ՂԱԶԱՐՈՒ:

Ով որ կուզէ առնել, Ստանսլոլ Չուխաճի խանին քովը Պշախճի խանութ կայ դիրք ծախօղ:
Հոն իր անունը գրել տայ վճարելով մէկ անգամ քառասուն դր՝ բոլոր տարիան համար: Ամէն մէկ
բոստա գալուն տասնըհինի օր անգամ մը՝ ան խանութը խրկէ իր մարդը, առանց բան մը վճարելու
կառնէ: